

METHODIEK VOOR DE VERKENNING EN VORMGEVING VAN LUWTE-OASES IN WOON- EN WERKOMGEVING

- OPEN RUIMTE PLATFORM -

WERKVERSIE - JUNI 2021

KORTE INHOUD

1	HEB JE AL GEHOORD VAN LUWTE-OASES?	1
2	WAAROM EEN PROGRAMMA LUWTE-OASES?	1
3	HOE HERKEN JE EEN LUWTE-OASE?	1
4	METHODIEK VOOR HET VERKENNEN EN VORMGEVEN VAN LUWTE-OASES IN WOON- EN WERKOMGEVING	4
4.1	OPMAAK VAN EEN LUWTE-ATLAS	4
4.1.1	Overzicht stappen opmaak luwte-atlas	6
4.1.2	Stap 1 – basisinformatie in kaart brengen	6
4.1.3	Stap 2 – verder verfijnen door bijkomend lokaal onderzoek	9
4.1.4	Stap 3 – analyse van noden, invullen van blinde vlekken op de kaart	10
4.2	BOUWSTENEN VOOR EEN LUWTE-OASE	12
4.2.1	Overzicht bouwstenen kwaliteiten luwte-oase	13
4.2.2	Oppervlakte	14
4.2.3	Groen-blauwe elementen	14
4.2.4	Beleving en eigenheid van een plek	15
4.2.5	(Semi-)publiek toegankelijk	21
4.2.6	Buurtgerichtheid	22
5	LAAT JE INSPIREREN EN GA AAN DE SLAG!	24
5.1	Inspirerende voorbeelden voor een beleid rond luwte-oases	24
5.2	Aan de slag – hoe richt je een luwte-oase in?	25

1 HEB JE AL GEHOORD VAN LUWTE-OASES?

Wist je dat na fijnstof de blootstelling aan geluid in Europa de milieufactor is die de grootste ziektelast veroorzaakt? En dat het ontbreken van ongewenst geluid een positief effect heeft op onze gezondheid? Net als geluiden die we als prettig ervaren. Samen helpen ze om sneller te herstellen van stress? Toch is geluid een milieuthema dat vaak over het hoofd wordt gezien in beleid en bij ruimtelijke ontwikkelingen. Nochtans zijn er heel wat manieren om geluidsoverlast te vermijden, zorg te dragen voor plekken waar er nog wel zintuiglijke rust is of net nieuwe zulke plekjes te creëren. Ze vormen een schakel in een ruimer beleid rond groene en biodiverse open ruimte en dragen bij aan het creëren van een gezonde, kwalitatieve en biodiverse leefomgeving.

Deze publicatie verkent het concept luwte-oases en laat je kennis maken met het Programma Luwte-oases binnen het Open Ruimte Platform. De nood aan plekjes zoals luwte-oases weerspiegelt zich in de verschillende organisaties die hun schouders onder dit project zetten. Grasduin door de aangeboden wetenschappelijke achtergrondinformatie en de voorbeeldprojecten om je beleid te stofferen. Neem dus zeker ook de tijd om de informatie in de voetnoten te verkennen. Ontdek wat een luwte-oase is en hoe je ze in kaart kan brengen. We bieden je hiervoor een methodiek en bouwstenen aan. Want niet elke bankje in het groen is een luwte-oase. In een volgende fase breiden we dit project verder uit met meer voorbeeldprojecten in Vlaanderen en meer uitgewerkte praktische tips.

Ben je benieuwd naar wat een luwte-oase kan betekenen in jouw stad of gemeente? Dan nodigen we je uit om deze publicatie verder te verkennen. Veel leesplezier!

JUNI 2021

Dit document is tot stand gekomen dankzij een samenwerking tussen de verschillende partners van het Programma Luwte-oases binnen het Open Ruimte Platform. Het is een eerste versie die we op basis van ervaringen uit pilootprojecten in de toekomst verder verfijnen. Je kan contact opnemen met het team achter het Programma Luwte-oases via leefomgevingskwaliteit@vlaanderen.be.

DEPARTEMENT
OMGEVING

AGENTSCHAP
ZORG &
GEZONDHEID

AGENTSCHAP
NATUUR & BOS

L
REGIONALE
LANDSCHAPPEN

TOERISME
VLAANDEREN

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

[W] www.waerbeke.be
stille werkt

2 WAAROM EEN PROGRAMMA LUWTE-OASES?

Het versnipperde Vlaanderen staat vanuit vele overwegingen - toenemende bevolking, klimaat, ruimtebeslag, mobiliteit, natuur, waterbeheer - voor een grote veranderingsopgave van verdichting enerzijds en ontharding anderzijds. De daarbij horende verhoging van het ruimtelijk rendement (door kernversterking, ontsnippering ...) zorgt voor een hogere concentratie van menselijke activiteit, met meer risico op drukte, lawaaioverlast, overmatige hitte en andere prikkels die als onaangenaam worden ervaren. Tegelijkertijd neemt het ervaren van depressieve gevoelens in Vlaanderen in aantal toe¹, en worden mentaal welbevinden en gezondheid steeds explicieter gekoppeld aan de aanwezigheid van biodiverse natuur en ruimtelijke kwaliteit, of breder, leefomgevingskwaliteit. Er is in toenemende mate nood aan plekken voor rust, bezinning en onthaasting in de onmiddellijke woon- en werkomgeving².

Verschillende onderzoeken tonen het verband tussen natuur en onze gezondheid. Het Belgisch Biodiversiteitsplatform en het Netwerk Natuur en Gezondheid bundelden een aantal recente studies en rapporten (zowel internationaal als Vlaams) die beargumenteren dat de aanwezigheid van natuur een belangrijke positieve invloed kan hebben op onze gezondheid³. Ook het Steunpunt Milieu en Gezondheid publiceerde hierover onderzoeksresultaten bij jongeren⁴. Natuurlijke elementen zijn belangrijk om een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving te creëren. Contact met natuur kan het mentale welbevinden op twee manieren positief beïnvloeden: indirect, omdat het aanzet tot bewegen en sociaal contact, en direct, door de niet-dwingende prikkeling van de zintuigen en de diepere ademhaling in de natuur. Tijd doorbrengen in het groen werkt stressverlagend en ontspannend, wekt tevredenheid en blijheid op en versterkt het gevoel van welbevinden. Een studie⁵ heeft bovendien vastgesteld dat de aanwezigheid van natuurlijke elementen in de woonomgeving het vermogen van de bewoners om de problemen van het dagelijks leven op te lossen positief beïnvloedt.

Natuurlijke geluiden (waaronder wind in vegetatie, klaterend water, vogels) kunnen er ook voor zorgen dat het aanwezige geluid (zoals verkeerslawaaï) op een andere manier beleefd wordt. Tot slot draagt natuur bij aan een gezondere lucht, een beter klimaat en kan ze schaduw creëren op erg warme dagen. Gezonde luwte-oases bevatten een combinatie van deze aspecten.

Recent onderzoek bij een duizendtal Vlamingen bevestigt de nood aan stilte en rust⁶. Bijna zeven op tien van hen vindt stilte van groot belang. Ze geven hierbij een gemiddelde score van acht op tien, een kwart van hen zelfs tien op tien. Natuurlijke geluiden zoals gefluit van vogels of geluiden van de zee of water worden het meest geassocieerd met stilte. Maar ook afwezigheid van geluid en andere prikkels worden in grote mate geassocieerd met stilte en tot rust komen. Ongeveer zestig procent van de ondervraagden gaat regelmatig tot dagelijks op zoek naar stille momenten.

¹ [Raadpleeg de gezondheidsenquête van Sciensano uit 2018.](#)

² [Lees het Praktijkgericht actieplan natuur en gezondheid van Agentschap Natuur & Bos en Bosforum.](#)

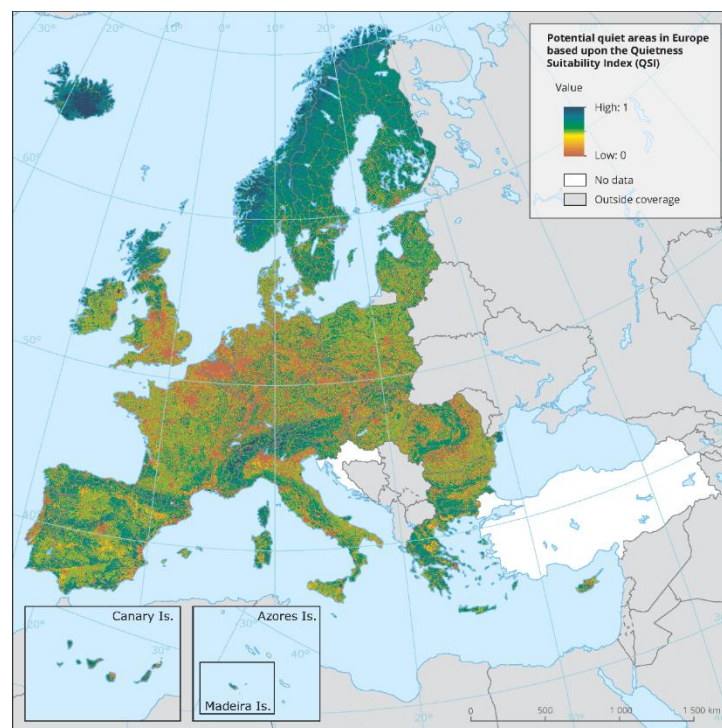
³ [Het netwerk Natuur & Gezondheid biedt een overzicht van artikels aan.](#)

⁴ [Het steunpunt Milieu & Gezondheid onderzoekt het effect van de ruimtelijke omgeving op jongeren.](#)

⁵ [Lees een rapport over Sociale Impact van stedelijk groen.](#)

⁶ [Ontdek alle resultaten van het onderzoek naar stilte.](#)

De Europese Unie en de OESO zien het economische belang in van een goed mentaal welbevinden, en investeren in onderzoek naar “the economy of wellbeing⁷”. Daarnaast onderstrepen zowel de Wereldgezondheidsorganisatie⁸ als het Europees Milieuagentschap⁹ en de Europese Commissie het belang om naast het beperken van geluidsoverlast ook de resterende stille gebieden te beschermen¹⁰. Geluid is immers de tweede grootste bron van ziektelast door milieufactoren in Europa. Ongeveer 20 % van de Europeanen wordt blootgesteld aan geluidsniveaus die potentieel schadelijk zijn voor de gezondheid¹¹. De belangrijkste bron van geluidsoverlast is verkeer. Mobiliteit en inrichting van weg- en spoorwegen zijn dus belangrijke aspecten in het beheersen van omgevingslawaai. In 2002 werd daarom de Europese richtlijn Omgevingslawaai goedgekeurd¹². De Europese lidstaten moeten 5-jarig geluidskarten opmaken voor belangrijke wegen, spoorwegen, luchthavens en grote agglomeraties¹³ op basis van het aantal voertuigen/vliegbewegingen. Deze karten laten toe knelpunten te detecteren en deze te remediëren. Een tweede luik van de richtlijn is de opmaak van actieplannen. Enerzijds om de knelpunten op te lossen, anderzijds om geluidsoverlast in het algemeen aan te pakken. Hierbij is het behouden en beschermen van stille gebieden, zowel in openruimte als in dicht bebouwd gebied, een belangrijk aandachtspunt.

Beeld: Potentiële stiltegebieden in Europa (© Europees Milieu Agentschap, 2019)

⁷ [Lees meer over de plannen van de OESO in verband met de economie van welzijn.](#)

⁸ [Lees de aanbevelingen van de Wereldgezondheidsorganisatie in verband met lawaai.](#)

⁹ [Ontdek meer over geluidsoverlast in Europa.](#)

¹⁰ [Het Europees Milieuagentschap vat dit samen in een kort filmpje van 2 minuten.](#)

¹¹ [Bekijk de infographic van het Europees Milieuagentschap.](#)

¹² [Lees meer over de Europese richtlijn omgevingslawaai op de webpagina van het Departement Omgeving.](#)

¹³ Voor Vlaanderen zijn dit Antwerpen, Brugge en Gent en voor de volgende rapporteringsronde ook Leuven.

Met het programma Luwte-oases zetten we de volgende jaren structureel in op het verband tussen een groene, biodiverse en kwalitatief ingerichte omgeving en gezondheid in functie van rust en verstillings. Dit in samenwerking met partners die werken rond omgeving, natuur, gezondheid, toerisme en cultuur. Verschillende organisaties waarvan hun werking (deels) gelinkt is aan de ontwikkeling van luwte-oases brengen hun werking samen in een programmteam luwte-oases. Het Agentschap Zorg & Gezondheid (AZ&G), het Departement Omgeving (DOMG), Natuur en Bos van de Vlaamse overheid (ANB), Regionale Landschappen en de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) ondersteund door Toerisme Vlaanderen en Waerbeke bundelen bestaande krachten en kennis. Dit programmteam schaaft zich achter de gedeelde doelstelling om de realisatie van luwte-oases op het terrein te versnellen en te vermenigvuldigen door lokale initiatiefracht volop te steunen en vooruit te stuwten.

3 HOE HERKEN JE EEN LUWTE-OASE?

Het woord 'luwte-oase' bestaat uit twee delen namelijk luwte en oase. Samen omschrijven ze de kwaliteit en de eigenheid van deze plekken:

1. Zintuiglijke aanwezigheid van '**Luwte**': een prikkelarme plek waar er zo veel mogelijk stilte, visuele rust of andere aangename zintuiglijke waarnemingen zoals koelte of geur worden vastgesteld of ervaren. Bijna altijd gaat dit samen met de aanwezigheid van biodiverse natuur en natuurbeleving omwille van het positieve effect hiervan op mentale gezondheid. Luwte geeft uiting aan een zeer onzichtbare kwaliteit waar beleving centraal staat. Het is belangrijk luwte-kwaliteiten méér te waarderen in bestaande projecten door ze te beschermen en in te brengen in nieuwe projecten door ze te verbinden met andere doelstellingen (gezondheid, nabij groen en biodiverse natuur, erfgoed, ...).
2. Ruimtelijke beleving van contrastrijke '**Oases**': plekken die, ondanks een tegengestelde context (lawaaierig, fel beschenen, warm en verhard/verdicht) of een specifieke sfeer, zintuiglijke kwaliteiten kunnen aanbieden en zo beschutting, afzondering en geborgenheid garanderen.

We ervaren onze omgeving als aangenaam wanneer er een bepaalde kwaliteit aanwezig is. Hoe dragen luwte-oases hier aan bij?

- Luwte-oases worden vaak gelinkt aan **geborgenheid, identiteit en herkenbaarheid**. Dit vertaalt zich in een zorg voor een gezonde leefomgeving, sociale verbondenheid en veiligheid. Dit zijn subjectieve kwaliteitsaspecten, die moeilijk zijn vast te leggen maar daarom niet minder reëel zijn. Het gevoel even te kunnen schuilen, zich te verschuilen, weg van alle impulsen die menselijke communicatie in welke vorm ook meebrengt. De suggestie van 'wild', 'ongerept', 'tijdloos', draagt in hoge mate bij aan de ervaring van een luwte-oase. Een biodiverse inrichting van een luwte-oase is een ideale manier om dit gevoel te versterken. De ruisende blaadjes van struiken en bomen maskeren of verbergen het omgevingslawaaï. Net als het gekwetter van vogels die hierdoor worden aangetrokken.
- Een luwte-oase mag bij voorkeur **niet te zeer 'voorgekauwd' of expliciet** zijn. De zintuiglijke rust maakt deel uit van een plek waar luwte-kwaliteiten reeds deel van uitmaken (zoals de binnentuin van een klooster) of waarbij een specifieke doelgroep deze kwaliteit afdwingt (zoals het binnengebied van een begijnhof). De afwezigheid van menselijke interactie, van voorschriften of al te expliciete inrichting draagt bij aan de zintuiglijke rust. De inrichting met straatmeubilair is bij voorkeur dan ook subtiel, natuurlijk of discreet, zo min mogelijk getuigend van menselijke interventie.

(Stiltesteen Jeroen Brouwers© Jos Bamps, Zutendaal)

(Reading between the lines© Emilie Verwimp, Borgloon)

Beeld: Kunst in de publieke ruimte kan landschappelijke kwaliteiten accentueren, vrijwaren en kan de ongeschreven regels van 'luwte' afdwingen vanuit de symboliek die ermee gepaard gaat. Ondanks het wegvallen van traditionele sacrale plekken winnen luwte-oases toch aan belang

Er bestaat een waaier aan plekken die we als luwte-oase kunnen benoemen, gaande van groene en blauwe plekken (parkjes, trage wegen, daktuinen, de boord van een rivier ...), zorgende en andere semipublieke voorzieningen (rusthuizen, scholen ...) tot onroerend erfgoed met vaak een sacrale functie of verleden (abdijen, kerken, kerkhoven ...).

Dit programma focust op luwte-oases die

- **buitenruimtes** zijn;
- **'groen-blauw'** zijn en op een of andere wijze bijdragen aan biodiversiteits-, klimaat- en onthardingsdoelstellingen (bestrijding hitte-eilandeffect, koolstofopslag, waterinfiltratie ...);
- gelegen zijn in **woon-werkomgevingen** in dorpen, steden en randstedelijke gebieden. Luwte-oases brengen de kwaliteiten van open ruimte (natuur-, stilte-, rust- en landschapsbeleving) binnen in steden en dorpen;

de volgende kwaliteiten bezitten

- **zintuiglijke rust**: geluid, koelte, licht, zicht, geur;
- **contrast met de omgeving**: het is een plek voor verstillings- en vertraging;
- **geborgenheid**: een veilige plek om zich terug te trekken en zich te concentreren;
- **publiek toegankelijk**: de plek moet voor alle inwoners vrijblijvend toegankelijk zijn, permanent of tijdelijk;
- **buurtgericht**: luwte-oases ontstaan best op een gedragen en participatieve manier. Het zijn dus geen *state-of-the-art* trekpleisters, maar wel dagdagelijkse plekken op wandel- (en fiets)afstand.

en een onderdeel vormen van een **netwerk** van luwte-oases dat zich uitstrekt tot buiten de woon- en werkomgeving. Leer hierover meer in het laatste hoofdstuk van dit document.

Het programma Luwte-oases wil ook speciale aandacht geven aan gebieden in verandering, dit noemen we ook wel “transformatie”¹⁴. Succesvol verdichten lukt alleen als we hoogwaardige leefomgevingen maken waar mensen graag willen wonen en verblijven. Daarom is het belangrijk rekening te houden met het psychisch, fysiek en sociaal welbevinden van de toekomstige gebruikers en bewoners. Het investeren in een netwerk van luwte plekken en luwte verbindingen draagt hiertoe bij. Bouw een netwerk op door bestaande luwte-oases te behouden en op te waarderen én door selectief nieuwe luwte-oases te creëren waar er nood aan is.

Beeld: Behoud van erfgoedelement bij nieuwe invulling van een site, Refugehof in Leuven (© Kaat Smets)

¹⁴ Met transformatie bedoelen we de renovatie van bestaande wijken en dorpen waar hetzij door verdichting, hetzij door ont dichting nieuwe woon- en werkgelegenheden worden gecreëerd zonder bijkomende druk op de open ruimte te leggen (bron: strategische visie BRV).

4 METHODIEK VOOR HET VERKENNEN EN VORMGEVEN VAN LUWTE-OASES IN WOON- EN WERKOMGEVING

Met bovenstaande overwegingen als vertrekpunt onderzoeken we hieronder een aantal parameters met als doel:

- Potentiële luwte-oases op schaal van een stad, dorp of wijk in beeld te brengen onder de vorm van een luwte-atlas.
- Bouwstenen of criteria voor luwte-oases nader te definiëren.

4.1 OPMAAK VAN EEN LUWTE-ATLAS

Een **luwte-atlas** is vooral een communicatiemiddel om een *beseef van urgentie* te duiden, er een handelingsperspectief aan te koppelen en zo het maatschappelijk draagvlak aan te wakkeren. Een luwte-atlas geeft als een *heatmap* uitdagingen aan op het vlak van groene ruimte, rust en stilte (al dan niet in combinatie met andere uitdagingen) geografisch op lokaal of bovenlokaal niveau.

Beeld © Architecture Workroom Brussels

Een luwte-atlas ondersteunt de zoektocht naar en de uitbouw van luwte-oases door:

- de **bestaande microplekjes** in stadswijken en dorpen die al **gekend** zijn en **gebruikt** worden als **luwte-oase** in kaart te brengen.
- **zoekzones voor nieuwe luwte-oases** bloot te leggen met als doel in de toekomst iedereen toegang te geven tot een luwte-oase nabij de woon-en werkplek.
- mee een basis te vormen voor **gemakkelijke verbindingen te voet of met de fiets** tussen verschillende luwte-oases en andere groene ruimtes.

Een luwte-atlas brengt positieve aanknopingspunten in beeld, zoals de resterende stille plekjes, waar kansen ontstaan om ze te versterken. Een luwte-atlas brengt ook negatieve aanknopingspunten in beeld, zoals lawaaierige geluidsbronnen of dichtbevolkte zones, waar noden ontstaan om nieuwe luwte-oases te creëren.

Gezien de kleinschaligheid van luwte-oases en de lokale verschillen wordt geen luwte-atlas voor het hele Vlaamse Gewest opgemaakt. Ga hier lokaal of eventueel binnen een regionale samenwerking mee aan de slag. In wat volgt werken we verschillende stappen of bouwstenen uit die je hiervoor kan gebruiken. We geven per stap aan waar je de geografische informatie terug kan vinden. Deze vul je in het ideale geval aan met eigen data en inventarissen. Er is geen verplichting om alle stappen te doorlopen maar een combinatie van de verschillende stappen leidt tot het beste resultaat.

Hoe een luwte-atlas opmaken?

1

BASISINFORMATIE IN KAART BRENGEN

- ✓ Groenblauwe elementen
- ✓ Erfgoed
- ✓ Zorgvoorzieningen
- ✓ Geluidskaat

+

2

INFORMATIE VERDER VERFIJNEN

- ✓ Bewoners en bezoekers bevragen
- ✓ Synergie zoeken met andere doelstellingen
(BIODIVERSITEIT, ONTHARDING, ERFGOED)

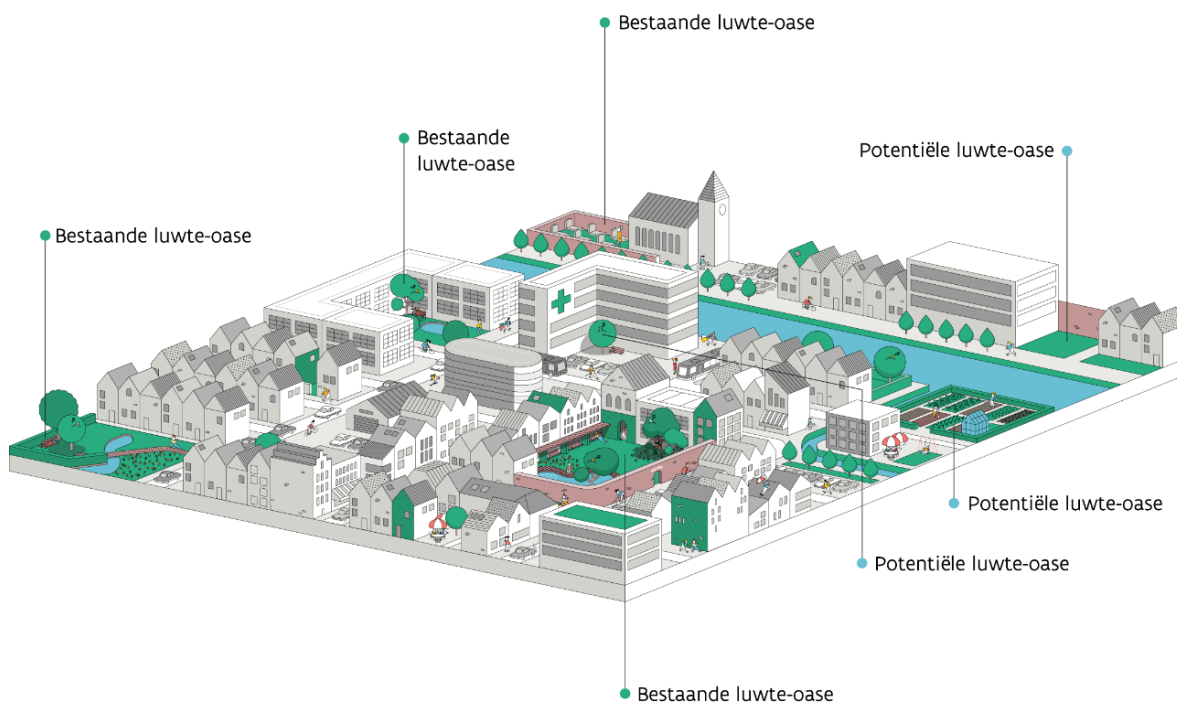
+

3

BLINDE VLEKKEN INVULLEN

- ✓ Bijkomende noden bepalen
(OP BASIS VAN BEHOEFTE
EN AFSTAND/BEREIKBAARHEID)

Aanduiding bestaande en potentiële luwte-oases

Beeld © Departement Omgeving

4.1.1 Overzicht stappen opmaak luwte-atlas

STAPPEN	ONDERDELEN	INVULLING
1. Basisinformatie verzamelen	geluidsniveau	55 dB(A) L_{den}
	plek of activiteit	groen-blauwe dooradering, cultureel erfgoed, religieus erfgoed, zorgvoorzieningen en onderwijsinstellingen
2. Verder verfijnen door lokaal onderzoek	bevragen bewoners en bezoekers	appreciatie omgeving
	synergie met andere doelstellingen	natuur, biodiversiteit, ontharding, ...
3. Analyse noden en blinde vlekken invullen	behoefte	dichtbevolkte zones en
		nieuwe ontwikkelingen
	afstand en bereikbaarheid	400 meter van de woning of 5 à 10 minuten wandelen

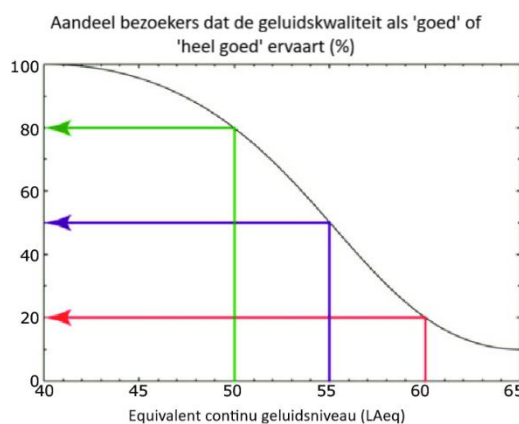
Tabel: overzicht stappen bij opmaak luwte-atlas

4.1.2 Stap 1 – basisinformatie in kaart brengen

Kaarten die informatie geven over het geluidsniveau of de aard van of de activiteit op een plek, vormen de basis van de luwte-atlas. Deze gebruik je om een **eerste grove selectie van zoekzones voor potentiële luwte-oases** te maken. Hieronder krijg je een overzicht van de meest interessante kaarten en bronnen. Kijk hiervoor zeker ook de voetnoten na!

> Geluidsniveau

Uit eerdere onderzoeken en bevragingen¹⁵ is gebleken dat er een verband is tussen het geluidsniveau en de perceptie van de geluidskwaliteit door gebruikers van een gebied. Bij geluidsniveaus kleiner of gelijk aan 55 dB(A) L_{Aeq} ¹⁶ geeft ongeveer de helft van de bezoekers aan het geluidlandschap als goed of heel goed te ervaren. Bij geluidsniveaus kleiner of gelijk aan 50 dB(A) L_{Aeq} stijgt dit tot 80%. Ter vergelijking: 50 dB(A) komt overeen met het geluid van zachte regen of een koelkast. Een normaal gesprek tussen twee mensen heeft een geluidsniveau van 55 à 60 dB(A).

Beeld: uit 'Good practice guide on quiet areas' (EEA, 2014); Adapted from 'Soundscape quality in urban open spaces' (Nilsson, 2007)

¹⁵ Lees meer in de "Good practice guide on quiet areas".

¹⁶ L_{Aeq} is een gemiddeld geluidsniveau dat wordt uitgedrukt over een bepaalde periode bijvoorbeeld 1 minuut, 15 minuten, een uur, ... De (A) verwijst naar de wegingscurve die wordt gebruikt om het menselijk oor na te bootsen.

Een aangenaam geluidsklimaat is dus een belangrijk element dat de eigenheid van een luwte-oase bepaalt. Geluidskaarten zijn een interessant middel om zoekzones voor luwte-oases in beeld te brengen. Gebruik de geluidskaarten beschikbaar via [geopunt](https://geopunt.be)^{17,18} of www.leefkwaliteitvlaanderen.be. Dit zijn berekende kaarten en ze geven dus enkel een inschatting van het geluidsniveau. Ze zijn voor de luwte-atlas bruikbaar bij een eerste grove selectie of als achtergrond bij de inschatting van de potentie van een plek. Neem hierbij **geluidsniveaus tot en met 55 dB(A) L_{den}** ¹⁹ als indicator om luwte-oases te zoeken. De stad Utrecht bijvoorbeeld toont op haar webpagina een kaart met gebieden met een geluidsniveau lager dan 55 dB(A) L_{den} ²⁰. Al is er niet altijd een harde grens te trekken. Ook op luidere plekken worden bij bevragingen van bewoners zoekzones voor luwe zones geïdentificeerd. Afstand tot lawaaierige bronnen zoals grote wegen kan dan een indicator zijn om zoekzones voor luwte-oases te identificeren²¹. Bekijk de waarde van 55 dB(A) L_{den} dan ook niet als strikte grens maar wel als startpunt om mee verder te werken.

> **Plek of activiteit**

Een aantal plekken of activiteiten komen gevoelsmatig in aanmerking als luwte-oase. Het gaat meestal om buitenruimtes gelinkt aan publieke gebouwen en groen-blauwe gebieden.

Groen-blauwe plekken al dan niet met zachte recreatie zoals (buurt)parken, trage wegen, bosjes, (dak)tuinen, waterlopen en -partijen, landschappen ... ook deze die op een iets groter schaalniveau verbindingen leggen²². Je kan hierbij ook de fiets- en wandelnetwerken in beeld brengen²³.

Beeld: Veergreep in Gent (© Stefan Acke)

Beeld: Daktuin PAKT in Antwerpen
(© Sarie Van der Aa, Groenlab)

Beeld: Dorpsboomgaard in Heist-op-den-berg
(© Regionaal Landschap Rivierenland)

¹⁷ [Geopunt.be](https://geopunt.be) is de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie. Het geoportaal maakt geografische informatie toegankelijk voor overheidsinstanties, burgers, organisaties en bedrijven.

¹⁸ [Raadpleeg de MIRA geluidsbelastingskaart wegverkeer, toestand 2018 op geopunt.](#)

¹⁹ L_{den} of het dag-avond-nacht-niveau is een Europese maat om geluidsbelasting door omgevingslawaai over een hele dag uit te drukken. Meer informatie is terug te vinden in [bijlage 2.2.4.1. VLAREM II](#).

²⁰ [Bekijk de kaart en wandelroutes met stille plekken in Utrecht.](#)

²¹ [Selecteer bijvoorbeeld de kaarten Autosnelwegen en Weg met gescheiden rijbanen](#) beschikbaar op geopunt via het tabblad > kaarten en plaatsen > mobiliteit > transport over land > wegen.

²² [Gebruik hiervoor bijvoorbeeld de Groenkaart Vlaanderen uit 2015, de kaart 'Watervlakken' uit 2020 en de Landschapsatlas 2001](#), allen beschikbaar via geopunt.

²³ [Gebruik hiervoor de kaarten Toeristisch recreatief fietsnetwerk Vlaanderen en Toeristisch recreatief wandelnetwerk Vlaanderen](#) beschikbaar via geopunt.

Cultureel erfgoed al dan niet met een sacrale functie of verleden zoals abdijen, kastelen, kerken, kerkhoven, archeologische sites ...²⁴

Beeld: Woestijnkapel Gooik
(© Toerisme Vlaams-Brabant)

Beeld: binnentuin paleis Margaretha van Oostenrijk,
Toerisme Vlaanderen (@ Jan Smet)

Beeld: Parkje kerk Lochristi
(© Vlaamse Landmaatschappij)

Zorgende semipublieke **voorzieningen** zoals rusthuizen, ziekenhuizen, centra voor geestelijke zorg ...²⁵ Dit kan je ook aanvullen met onderwijsinstellingen.

Beeld: Stilteplek in de zorgvoorziening PC
Bethanië in Zoersel
(© Ann Wouters, Agentschap Natuur en
Bos)

Beeld: Wachtkamer in de natuur, Steenbrugse Bosjes
(Agentschap Natuur en Bos) aan het AZ Sint-Lucasziekenhuis in
Assebroek (© Simon Mouton))

²⁴ In verband met erfgoed zijn verschillende kaarten beschikbaar op geopunt. [Kies een of meerdere kaarten](#) beschikbaar op het tabblad kaarten en plaatsen > cultuur, sport en toerisme > cultuur en erfgoed. Op de website geanet.org [vind je een overzicht van de kerkhoven](#).

²⁵ [Selecteer verschillende soorten zorgvoorzieningen](#) beschikbaar op geopunt via het tabblad kaarten en plaatsen > welzijn, gezondheid en gezin > zorg en gezondheid.

4.1.3 Stap 2 – verder verfijnen door bijkomend lokaal onderzoek

Verder verfijnen kan je door bewoners en eventueel bezoekers te bevragen over de plekjes in de publieke ruimte waar zij tot rust komen. Ga ook op zoek naar win-winsituaties met andere (beleids)plannen.

> Bevraging van bewoners en bezoekers

Het gaat hier om een kwalitatieve beoordeling waarbij bewoners, werknemers van nabij gelegen bedrijven en eventuele andere bezoekers worden gevraagd hun stil plekje aan te duiden. De steden Brussel, Gent en Mechelen²⁶ maakten al gebruik van deze werkwijze die resulteerde in een kaart met stille plekken. Ook apps²⁷ die helpen om appreciatie van de geluidsomgeving in kaart te brengen of initiatieven zoals digitale platformen om geluidsfragmenten te verzamelen bieden een manier om al gekende en geapprecieerde (potentiële) luwte-oases in kaart te brengen.

> Synergieën met andere plannen en doelstellingen

Zoek synergieën met beleidsplannen, actieplannen of al dan niet verplicht op te maken visies of doelstellingen zoals bijvoorbeeld een *groenplan* of *onthardingsplan*. Deze kunnen input leveren aan de luwte-atlas: ze kunnen bijkomende plekken naar voor brengen die als luwte-oase kunnen ingezet worden. Op die manier kan de luwte-atlas ook werken als een hefboom voor het realiseren van andere doelstellingen zoals het vervolledigen van *missing links* in groen-blauwe netwerken.

Beeld: Een vergroende begraafplaats draagt bij aan ontharding en vergroening en creëert bovendien het ideale kader voor een luwte-oase, begraafplaats Roeselaere (©Agentschap Natuur en Bos)

²⁶ [Ontdek luwteplekken in Mechelen.](#)

²⁷ <https://mosart.eu/>, <http://www.opensourcesoundscapes.org/hush-city/>, <http://urban-soundscapes.org/soundscapes/>, <http://goodcitylife.org/chattymaps/index.php>, <https://aporee.org/maps/> en <http://www.opensourcesoundscapes.org/hush-city/>

4.1.4 Stap 3 – analyse van noden, invullen van blinde vlekken op de kaart

Tenslotte vul je de blinde vlekken op de kaart verder in. Je legt de zones bloot waar er een nood is aan extra luwe plekken. Dit kan gaan om grotere gebieden waarbinnen geen enkele luwte-oase is of eerder kleine gebieden waar een hoge geluidsoverlast of prikkelsterkte is. In beide gevallen is er nood aan extra luwte-oases.

> Bijkomende behoefte

Niet alle potentiële luwte-oases kunnen duidelijk gedefinieerd worden via kaarten. Terreinbezoeken en de hinderbevraging uit de stads- en gemeentemonitor²⁸ kunnen hier inzichten geven. Verder kan je via gerichte burgerbevragingen de behoeften van bewoners, werknemers en eventuele andere bezoekers in kaart brengen. Ook op basis van citizen science-projecten kan je lokale data aanvullen. Besteed hierbij bijzondere aandacht aan heel dicht bevolkte zones en nieuwe ontwikkelingsprojecten. Daar is de nood aan luwte vaak hoog.

Beeld: Parkje Sluizeken, een rustige plekje in de buurt van een drukke straat met veel handelaars (© Lien De Saegher)

> Afstand en bereikbaarheid

In het ideale geval heeft iedereen toegang tot een luwte-oase op loopafstand van de woon- of werkplek. Dit wordt uitgedrukt in 5 à 10 minuten wandelen of een afstand van 400 meter van de woon- of werkplek²⁹. Besteed hierbij bijzondere aandacht aan zones waar nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen staan gepland.

Door al deze stappen te combineren heb je als resultaat een kaart met bestaande plekjes die in aanmerking komen als luwte-oase. Maar die evengoed zoekzones voor nieuwe plekjes weergeeft zodat iedereen op wandelafstand beschikt over een luwte-oase. Luwte-oases zijn immers geen toeristische trekpleisters maar eerder verborgen plekken met vooral een lokaal belang. De luwte-atlas is in de eerste plaats bedoeld als beleidsinstrument waarmee je als stad of gemeente aan de slag kan gaan. Om zo nieuwe luwte-oases te creëren, bestaande op te waarderen, natuurlijke en luwe verbindingen te maken, natuurbeleving mogelijk te maken en biodiversiteit kansen te geven in de bebouwde omgeving.

²⁸ [Raadpleeg de resultaten van de Gemeente-stadsmonitor.](#)

²⁹ Naar analogie met afstanden die worden gehanteerd in het kader van wijkgroen.

BESTAANDE LUWTEPLEKJES

De wereld van Kina: tuin

Dit is een prachtige museumtuin met een 1500-tal planten, verspreid over talrijke thematische perken met geneeskrachtige planten, verplanten bos, duinen, ... Overdag is deze tuin toegankelijk voor het publiek maar er is weinig connectie met de straat of buurt (grote poort).

Sint-Antoniusshof

In het oude klooster werden serviceflats voor senioren ingericht. Het park rondom bestaat uit een idyllisch stukje oude kloostertuin, een boomgaard, kruidenborders, een wilde bloementuin, grasperken en een speelzone. Het park is overdag publiek toegankelijk.

Drongenhof

Wandelpad langs de Leie

Parkje Zonder Naamstraat

POTENTIËLE LUWTEPLEKJES

Sint-Vincentiusplein
Pleinje met bomen en bankje voor ziekenhuis Sint-Lucas

Bewonersparking en groen Huidevetterken

Beeld: Inventaris luwteplekjes in de wijk Sluizeken – Tolhuis – Ham (Lien De Saegher, 2019)

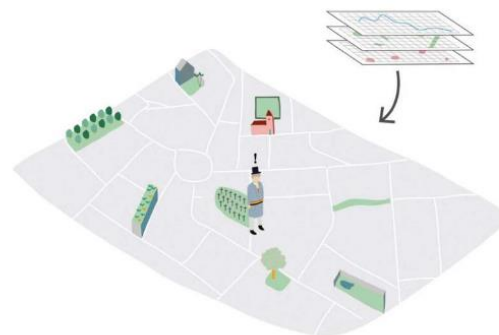
In de zomer van 2019 inventariseerde Lien De Saegher, studente Stedenbouw & Ruimtelijke Planning aan de KULeuven campus Gent, het luwtenetwerk voor de wijk Sluizeken - Tolhuis – Ham. Opvallend is dat de bevolkingsdichtheid hier het derde hoogste is van alle wijken in Gent. Per km² wonen hier maar liefst 8.862 mensen samen (www.gent.buurtmonitor.be). Hier is expliciet een nood aan rust en luwte in deze drukke omgeving. Mede aan de hand van bevragingen bij buurtbewoners begrootte Lien de nood aan extra ruimte voor rust en stilte en onderzocht ze potentiële luwteplekjes voor de wijk om aan de vraag naar rust en stilte te kunnen voldoen. Ze maakte daarbij een onderscheid tussen plekjes die nu al in aanmerking kunnen komen als luwteplekje (bv. parkjes, steegjes) en plekjes die mits een herinrichting een luwteplek kunnen vormen (bv. braakliggende terreinen, onderbenutte parkings). Net zoals bij het onderzoek naar 'De luwteplek' van Pleuntje Jellema en Geert Peymen (2017) beperkt het netwerk van Lien zich tot het (semi-)publieke domein van pleinen, parkjes, steegjes, parkings ...

4.2 BOUWSTENEN VOOR EEN LUWTE-OASE

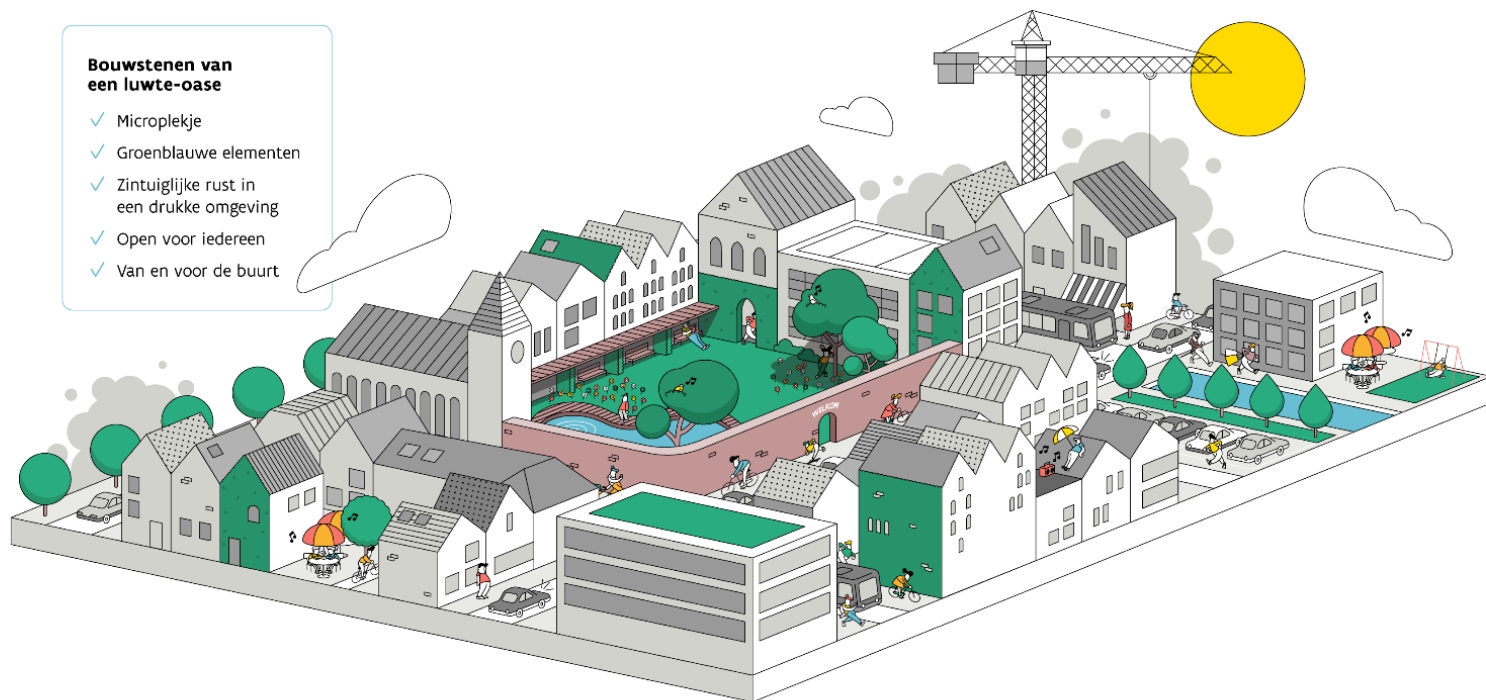
Eens de luwte-atlas klaar, onderzoek je de geselecteerde plekken en zones op hun kwaliteiten als luwte-oases. Onderstaande criteria helpen je hierbij. We werken met een palet aan eigenschappen die samen het unieke karakter van een luwte-oase bepalen.

Ze gaan zoveel mogelijk synergie aan met andere doelstellingen zoals ontharding, meer biodiversiteit of gezondheidsbevordering. Afhankelijk van de context kan het ambitieniveau bijgesteld worden. Ook kunnen bepaalde bouwstenen zwaarder doorwegen dan anderen. Er zijn dus verschillende gradaties mogelijk.

Deze bouwstenen geven verder invulling aan de in hoofdstuk 3 afgebakende focus en parameters. Ze kunnen gebruikt worden om bestaande plekjes verder op te waarderen, of om geheel nieuwe plekjes in te richten. Waar mogelijk vullen we de bouwstenen kwantitatief in.

Beeld © Architecture Workroom Brussels

Beeld © Departement Omgeving

4.2.1 Overzicht bouwstenen kwaliteiten luwte-oase

BOUWSTENEN	ONDERDELEN	KWANTITATIEF	KWALITATIEF
1. Oppervlakte (microplekje)		5 -250m ² (indicatief)	-
2. Groen-blauwe elementen (natuurlijke en halfnatuurlijke elementen)	onverhard	-	natuurlijke ondergrond
	biodivers	-	ecologische inrichting en beheer, vruchtdragende bloemen, struiken en bomen ...
	klimaatadaptief	-	waterbuffering, ontharding, vergroening, verkoeling ...
	leefomgevings-kwaliteit	-	(natuur)beleving, mentaal welzijn ...
3. Beleving en eigenheid van een plek (zintuiglijke rust in een drukke omgeving)	akoestisch	geluidsniveau: 6 - 15 dB(A) lager	typegeluiden: natuurlijke geluiden, spelende kinderen op de achtergrond ...
	visueel - ruimtelijk	-	bescherming, comfort, genot weids-omsloten, stilstaan-bewegen, zachte-harde grenzen, groen-grijs, licht-donkerte
	thermisch	-	microklimaat
	olfactorisch - geurbeleving	-	bloemen, lindebomen, hagen ...
	perceptie & verwondering	-	individuele beleving, verstillig, geborgenheid, verwondering, verademing
	symboliek en symbolische waarde	-	identiteit, collectief geheugen, erfgoed (cultuur-historisch, natuurlijk), alledaagse plekken die betekenisvol zijn voor mensen uit de buurt
4. (Semi-)publiek toegankelijk (open voor iedereen)	permanent of tijdelijk	-	op bepaalde tijdstippen, in afwachting van definitieve invulling,
	(sociaal) veilig	-	veilig en leesbaar (verlicht, overzichtelijk, nabijheid van anderen, kwaliteit van materiaal, onderhoud, netheid)
	integraal toegankelijk	-	obstakelvrij met een zitplek
5. Buurtgericht (van en voor de buurt)	dagelijkse activiteiten	-	werken of ontspannen alleen of samen met anderen
	sociale cohesie	-	samenleven, uitnodigend naar verschillende groepen
	participatief	-	ontwerp, beheer

Tabel: overzicht bouwstenen luwte-oases

4.2.2 Oppervlakte

Een luwte-oase is een plek waar geborgenheid en contrast met de omgeving belangrijk zijn. Daarom is een luwte-oase in de meeste gevallen niet meer dan **een tennisveld groot** (van enkele m² tot zo'n 250 m²). Het is een microplekje dat de mogelijkheid biedt om zich af te zonderen zonder daarvoor helemaal afgesloten te zijn van de omgeving. Een luwte-oase is bijvoorbeeld een deel van het park maar niet het volledige park.

4.2.3 Groen-blauwe elementen

Een luwte-oase is een buitenruimte die gelinkt is aan het groen-blauwe netwerk. De luwte-oase wordt bij (her)inrichting enkel verhard in functie van integrale toegankelijkheid. De rest van de oppervlakte wordt onverhard en op een groen-blauwe manier ingericht ten voordele van verschillende ecosystemendiensten. Hierbij zijn aspecten die de biodiversiteit verhogen (bv. bij-vriendelijke aanplantingen met veel nectarrijke bloemen), de klimaatadaptatie van de omgeving verbeteren (bv. Ruimte laten voor hoge bomen die verkoelend werken in de zomer) en de natuurbeleving, leefomgevingskwaliteit en het mentale welzijn versterken (bv. het vergroenen van een grijze en verharde omgeving) belangrijke aandachtspunten. De vademecums van ANB³⁰ geven handvaten voor natuurgebaseerde oplossingen, die ook nog eens onderhoudsvriendelijk zijn.

Beeld: De boom als bouwsteen voor urbane groene infrastructuur, beleidsverkenning Departement Omgeving 2020

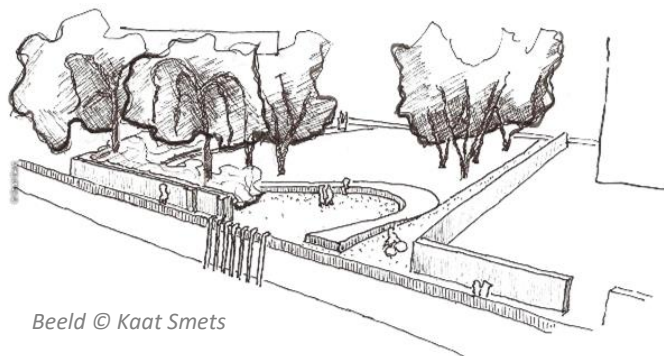
Beeld: Een takkenwal, insectenhotel en bloemenweide zorgen voor schuil- en voedselplekken voor insecten en kleine dieren, Vordersteinpark in Schoten (© Agentschap Natuur en Bos)

³⁰ Ecopedia verzamelt en deelt kennis over natuur-, groen- en bosbeheer. [Lees hier](#) onder andere de Technische Vademeca voor Harmonisch Park- en Groenbeheer.

4.2.4 Beleving en eigenheid van een plek

Een luwte-oase onderscheidt zich van zijn omgeving door zijn unieke eigenheid, hoe subtiel die ook is. Vaak gaat het om een subjectieve waardering, die moeilijk te becijferen valt. Voor zintuiglijke aspecten volstaat een objectieve component niet om kwaliteit te beoordelen, maar spelen ook andere factoren, zowel persoonsgebonden als cognitieve, een erg belangrijke rol. De menselijke waardering voor de omgeving komt de laatste jaren meer en meer op het terrein van de subjectieve kwaliteit. Hierbij speelt beleving een dominante rol.

Vaak onderscheidt een plekje zich op een of andere manier van zijn omgeving, het contrasteert ermee. Niet omwille van een schreeuwerige directheid, maar omwille van een zintuiglijke prikkeling. Dit is een veelgehoorde reactie als je mensen vraagt wat voor hen een luwte-oase typeert.

Beeld © Kaat Smets

> Akoestisch

Akoestisch is er zowel op vlak van het geluidsniveau als op vlak van verschillende soorten van geluiden eigenheid te ontdekken.

GELUIDSNIVEAU

Stilte in een stedelijke omgeving is nagenoeg onbestaande³¹. Als we in de stad spreken over stilte gaat het niet zozeer over lage decibels, wel over het verschil of akoestisch contrast tussen de plek en zijn omgeving. Een luwte-oase hoeft dus niet per definitie *stil* te zijn, maar wel *stiller* dan zijn omgeving. Het gemeten **geluidsniveau** ligt er **tussen 6 en 15 dB(A) lager dan in de omgeving**. Om dit even te kaderen: per 3 dB neemt de intensiteit van geluid met de helft af. Toch ervaart de mens pas bij een verschil van 10 dB, een halvering van het geluidsniveau. Het geluidsniveau van een gesprek bedraagt ongeveer 60 dB(A) terwijl dit van een straat met druk verkeer gemakkelijk een geluidsniveau van 70 dB(A) en meer haalt.

Beeld: Door gesloten bebouwing creëer je een geluidsluwe plek in het binnenblok, TuinOH! In Mechelen (© Gilke Pée)

³¹ Uit eerdere onderzoeken en bevragingen is gebleken dat er een verband is tussen het geluidsniveau en de perceptie van de geluidskwaliteit door gebruikers van een gebied. Bij geluidsniveaus ≤ 55 dB(A) LAeq, geeft ongeveer de helft van de bezoekers aan het geluidslandschap als goed of heel goed te ervaren. Bij geluidsniveaus ≤ 50 dB(A) LAeq, stijgt dit tot 80%. Dit kan als richtwaarde worden gebruikt om potentiële plekken te zoeken maar is geen absoluut gegeven. Uit bevragingen blijkt dat ook plekken met hogere geluidsniveaus als luwte-oase worden aangeduid.

SOORTEN GELUIDEN

Natuurlijke geluiden zoals kabbelend water, ritselende blaadjes of fluitende vogels halen hoge geluidsniveaus. Absoluut gemeten, overstijgt dit de verwachte geluidsniveaus in een luwte-oase. Maar net deze geluiden geven **karakter en kwaliteit** aan een plek en zijn vaak een bepalende factor in de perceptie van een luwte-oase. Ze maskeren (verbergen) het achtergrondgeluid of maken het juist opnieuw waarneembaar. Let hierbij op dat je deze elementen op de juiste manier in de publieke ruimte inbrengt. Een fontein kan verstrooiing brengen tijdens de dag maar potentieel ook een bron van slaapverstoring zijn voor directe burens. Een park in Gent vormde het decor van wetenschappelijk onderzoek naar appreciatie van natuurlijke geluiden en hun maskerende kwaliteiten. Het geluid van zangvogels scoorde hierbij het best³².

Om de kwaliteit van een luwte-oase te verbeteren of een nieuwe luwte-oase te creëren, zijn bomen en planten die ritselen in de wind of klaterende waterpartijen elementen die zich uitstekend lenen tot het verbeteren van de geluidskwaliteit van een plek.

Er wordt ook geëxperimenteerd met het inbrengen van kunstmatige geluiden om de kwaliteit van het geluidslandschap te verbeteren. Bijvoorbeeld door het plaatsen van sculpturen of zitbanken die een zacht en aangenaam geluid voortbrengen.

Beeld: Het geluid van een fontein helpt om verkeerslawaaï te maskeren (© Gilke Pée)

> **Visuele en ruimtelijk aspecten**

Ook ruimtelijk is eigenheid een essentieel begrip om luwte-oases te onderscheiden van hun omgeving. Het verschil in schaal, verhoudingen en materiaal nodigt uit om tot rust te komen. Daarbij zijn **zintuiglijke rust, geborgenheid en groen** belangrijke aspecten om rekening mee te houden bij de inrichting. De luwte-oase nodigt uit om zich terug te trekken uit de omgeving al dan niet als observator van de wereld eromheen. Ruimtelijk verborgen pareltjes ontsluiten zich niet altijd onmiddellijk voor een gebruiker. Vaak moet je even zoeken want ze zijn enkel toegankelijk via een smalle doorgang of een achteruitstraatje of worden afgeschermd door een bomenrij. Dat verhoogt ook het gevoel van contrast met de omgeving.

Enkele ruimtelijke verschillen³³ die een luwte-oase zijn eigenheid kunnen geven:

- weids/omsloten: Intuïtief linken we luwte-oases aan kleine, beschutte plekjes. Ze vormen een omsloten en geborgen plekje in het stadsweefsel. Maar dit wil niet zeggen dat luwte-oases altijd (af)gesloten plekken zijn. Rust wordt door velen ook gevonden in zicht op weidsheid zoals water of een park.

³² Interactive soundscape augmentation of an urban park in a real and virtual setting, Timothy Van Renterghem et al., proceedings of the 23rd International Congress on Acoustics

³³ In de loop van de zomer van 2019 voerde een stagestudent ontwerp onderzoek uit over dit onderwerp: Op zoek naar luwte in de stad, Lien De Saegher, 2019.

- **stilstaan/bewegen:** Luwte-oases nodigen uit om je te onttrekken aan het stadsgewoel en drukke verkeer. Om even stil te staan. Van op een afstandje kan je passanten gade slaan. Er is contrast tussen stil staan en bewegen.
- **zachte/harde grenzen:** Zachte randen die interactie aangaan met het publieke domein verhogen de attractiviteit van het openbare domein. Ze werken uitnodigend. Anderzijds kunnen harde grenzen ook wenselijk zijn bijvoorbeeld om een luwte-oase af te schermen van een drukke verkeersas.
- **groen/grijs:** In een stedelijke ('grijze') omgeving hebben natuurlijke ('groene' en 'blauwe') elementen een grote aantrekkingskracht. Groen-blauwe structuren steken af tegen baksteen- of betonkleur van het stadsweefsel. Nectarrijke bloemen en gazon dat minder vaak gemaaid wordt, geven een kleurrijke toets en zorgen meteen mee dat bestuivers zoals bijen voedsel vinden.
- **licht/donkerte:** Een samenspel van licht en schaduw zorgt voor een aangename zintuiglijke ervaring. Bladeren filteren bijvoorbeeld het licht en werpen een schaduw op muren en vloeren. Verschillen in manieren van verlichten kunnen de plek ook 's avonds een andere uitstraling geven en betekenisvolle elementen accentueren.

Beeld: Besloten toegang in het Groeningemuseum in Brugge, Toerisme Vlaanderen (© Sarah Bauwens)

Beeld: Een weids zicht op de Ruppel in Boom (© Gilke Pée)

Leefomgevingen en landschappen krijgen hun betekenis doordat mensen ze herkenbaar en leesbaar vinden. Dit geldt ook voor luwte-oases. Het is belangrijk om ervoor te zorgen dat de plek er voor iedereen is en dat iedereen er zich veilig voelt. Een goed gekozen inrichting nodigt uit om te vertragen en te verstillen. Om onderscheidt met de omgeving mogelijk te maken, is het nodig bijzondere aandacht te besteden aan mogelijke 'conflicten' met andere soorten van inrichtingen van de openbare ruimte. Een bankje in een groene omgeving is niet per definitie een luwte-oase. Ligt het vlak bij een intensief gebruikte speelzone? Dan zal het zeker welkom zijn om even uit te rusten maar mist het voor velen waarschijnlijk die eigenschappen die het een luwte-oase maken.

Protection

Protection against traffic & accidents — feeling safe

- Protection for pedestrians and cyclists
- Eliminating fear of traffic
- Safe crossings

Protection against crime & violence — feeling secure

- Lively public realm
- Allow for passive surveillance
- Diversity of functions 24/7/365
- Well lit / lighting in human scale

Protection against unpleasant sensory experiences

- Wind/draft
- Rain/snow
- Cold/heat
- Pollution
- Dust, noise, glare

Comfort

Opportunities to walk/cycle

- Room for walking
- Interesting facades
- No obstacles
- Good surfaces
- Accessibility for everyone

Opportunities to stop & stay

- Attractive & functional edges
- Defined spots for staying
- Objects to lean against or stand next to
- Facades with good details that invite staying

Opportunities to sit

- Defined zones for sitting
- Pleasant views, people watching
- Good mix of public and café seating
- Resting/waiting opportunities

Opportunities to see

- Reasonable viewing distances
- Unhindered views
- Interesting views
- easy orientation
- Lighting (when dark)

Opportunities to talk & listen

- Low noise levels
- Public seating arrangements conducive to communicating, 'talkscapes'

Opportunities for play & exercise

- Allow for physical activity, exercise, play & street entertainment
- Temporary activities (markets, festivals, exhibitions etc)
- By day and night
- In summer and winter

Enjoyment

Dimensioned at human scale

- Dimensions of buildings & spaces in observance of the important human dimension in relation to senses, movements, size and behaviour

Opportunities to enjoy the positive aspects of climate

- Sun/shade
- Heat/coolness
- Shelter from wind/breeze

Aesthetic qualities + positive sensory experience

- Good design and detailing
- Good materials
- Fine views/vistas
- Rich sensory experiences: trees, plants, water

Gehl

Beeld: In het boek 'Steden voor mensen' bundelt architect en professor Jan Gehl 12 kwaliteitscriteria voor een stad op ooghoogte. Verschillende van deze criteria kunnen ook worden ingezet bij de inrichting van een luwte-oase.

© Gehl_Island Press

> **Thermisch**

Beeld: Good microclimate, Soft City Gehl (© Gehl_Island Press)

Een luwte-oase kan een plekje zijn met een eigen microklimaat dat mensen uitnodigt om tijd buiten door te brengen. Het inbouwen van een microklimaat in een bouwblok heeft betrekking op het verzachten van de weersomstandigheden door beschutte, windstille plekjes te creëren. Dit heeft een positief effect op de extreme weersomstandigheden in de zomer en de winter. Het betekent ook een kleinere

afhankelijkheid van technische infrastructuur om gebouwen te verwarmen of te koelen. Door in te spelen op bouwhoogte, dakvorm en groenaanplantingen kunnen windturbulenties vermeden worden en daglichttoetreding gemaximaliseerd worden of juist teruggedrongen. Ook bouwfysische ingrepen zoals het toevoegen van luifels, overstekende dakranden en zuilengalerijen kunnen besloten plekjes doen ontstaan waar het aangenaam vertoeven is. In veel van onze historische binnensteden werden deze principes eeuwenlang toegepast.

Beeld: Het uitgangspunt van het Bois Habité in Rijsel is de creatie van een nieuw stedelijk landschap door middel van bomen. De variatie in plantafstand, het schaduwspel en verschillende geuren, de transparantie van het bladerdek en seizoensgebonden verandering zijn de speerpunten van deze ontwikkeling. Er wordt één boom per 120 m² voorzien, waarvan 60% hoogstammige bomen (bron: klimaatruimte.be)

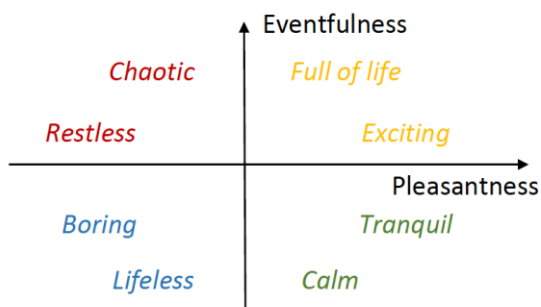
> **Olfactorisch – geurbeleving**

Met behulp van bloemen, planten en bomen kan je in een luwte-oase een geurbeleving creëren. Een lindeboom verspreidt een aangename geur, net als een aantal bloemen en hagen. Ze dragen meteen ook bij aan het verhogen van de biodiversiteit. Een luwte-oase kan zo een plekje zijn waar je storende geuren uit de omgeving (bijvoorbeeld van wegverkeer) minder waarneemt.

Beeld: Etagelinde op de Grote Markt in Westerlo
(© Geert Van der Linden)

> Perceptie en verwondering

Beeld: ©Bert De Coensel 2017

Verschillende (inter)nationale onderzoeksgroepen verrichten wetenschappelijk onderzoek naar de perceptie van omgevingsgeluid. Er wordt nagegaan op welke manier mensen plekken beleven en welke eigenschappen ze de plek toekennen. Op deze manier kunnen gebieden ingedeeld worden op basis van de beleving ervan. Deze informatie gebruikt men om onder andere verder te werken aan het creëren of verbeteren van geluidslandschappen en het optimaliseren van de beleving van een gebied. Zo kan je verschillende appreciaties toekennen aan een

omgeving zoals geïllustreerd in de figuur³⁴. Luwte-oases vallen voornamelijk in het ‘groene’ kwadrant. Ze vormen een rustig eilandje in een levendige stad of zorgen voor een plekje van verwondering in een saaie en eentonige straat. Vaak zoeken mensen luwte-oases op voor een individuele beleving, om even uit de drukte te stappen. In het zoeken naar, en het vinden van, schuilt een even grote voldoening als de waardering van een luwte-oase op zichzelf. Jellema en Peymen³⁵ omschrijven het begrip ‘luwte’ als “een plek in de rivier waar de stroming geen vat op heeft”. Het gaat om kleine plekjes die je ontdekt als je even het muurtje omgaat of een binnengebied binnenstapt. Ze vormen verborgen pareltjes in het bebouwde weefsel die verademing bieden in het hectische van een drukke leefomgeving en uitnodigen tot verstilling.

³⁴ Uit [Urban Soundscapes of the World: selection and reproduction of urban acoustic environments with soundscape in mind](#), Bert De Coensel et al., *proceedings internoise 2017*.

³⁵ Het architectenduo Jellema en Peymen geldt als één van de pioniers die met het spanningsveld tussen verdichting en luwte aan de slag gingen. Ze verkenden ruimtelijke parameters die de publieke ruimte in de stad tot plaatsen van stilte, rust en verstilling maken. De Luwteplek, Jellema P. & Peymen G., 2017

> **Symboliek of symbolische waarde**

Beeld: Beeld: tuin Sint-Baafsabdij, Gent (© Stefan Acke)

Sommige elementen en plekken leven in het collectief bewustzijn en geheugen van een lokale gemeenschap. Ze zijn sterk verbindend, soms generaties ver. Het kan hierbij gaan om symbolen, objecten, natuurlijke elementen of erfgoed. Dit kunnen bestaande of bewust ingebrachte elementen zijn. Van erfgoed gaat veelal een verstillende kracht uit. Het draagt een inhoudelijke context met zich mee (religie, historisch, tijdsgeest) en toont een verweerdheid en vergankelijkheid die mensen aantrekt.

Maar evengoed gaat het om alledaagse plekken die van betekenis zijn voor mensen. Vaak valt het moeilijk uit te leggen welke de symbolische betekenis van een plek is bij een groep of generatie. Maar als mensen er een bepaalde betekenis aan hechten, helpt het hen om even stil te staan. De magie of de uitstraling van een luwte-oase kan zelfs verdwijnen als deze betekenis expliciet openbaar gemaakt wordt.

4.2.5 (Semi-)publiek toegankelijk

Luwte-oases zijn (semi-)publieke plekken die altijd of minstens op een aantal vaste momenten publiek toegankelijk zijn. Belangrijk is dat iedereen de plaats op zijn of haar manier kan gebruiken of inzetten. Er is nood aan plekken om samen te komen, om andere mensen te ontmoeten, maar evengoed om op een bankje te mijmeren of op verhaal te komen.

Luwte-oases kunnen een tijdelijk karakter hebben dat op vaste tijdstippen wordt opengesteld voor het publiek. Luwte-oases kunnen zich ook op een terrein bevinden dat braak ligt in afwachting van verdere ontwikkeling.

Beeld: De Aartsbisschop deelt zijn tuin enkele halve dagen per week met het grote publiek. Stiltetuin Mechelen (© Gilke Pée)

Ze kunnen doelbewust ontworpen worden, bijvoorbeeld onder de vorm van een (tijdelijke) installatie in de openbare ruimte, maar evengoed zonder al te expliciete inrichting toch uitnodigen om even te verstillen op jezelf.

Net zoals in andere publieke ruimten is perceptie van sociale veiligheid essentieel om een gebruik als luwte-oase te stimuleren. Om het veiligheidsgevoel te verhogen, is het belangrijk een aantal aandachtspunten op het vlak van fysieke inrichting, betrokkenheid van gebruikers, handhaving en onderhoud in acht te nemen³⁶. Besteed ook aandacht aan integrale toegankelijkheid van de verschillende luwte-oases. Zorg ervoor dat ze voor een uiteenlopende groep van mensen bruikbaar zijn. Let bij (her)inrichting op een obstakelvrije beweegruimte en voorzie een plek om te zitten.

4.2.6 Buurtgerichtheid

Beeld: Maria Theresiacollege (© Toerisme Vlaanderen)

Luwte-oases zijn dagdagelijkse plekken in de nabijheid van woon- en werkplekken en daarom geen grote toeristische trekpleisters. Ze zijn er in de eerste plaats voor de wijk, waar mensen naartoe trekken om zich te concentreren op een boek, te mijmeren te midden van het groen enz. Besteed hierbij bijzondere aandacht aan wijken met kwetsbare bevolkingsgroepen. (Inter)nationale rapporten tonen aan dat deze vaak op plekken wonen met meer geluidshinder en een slechtere luchtkwaliteit³⁷. De wijken waar de minste openbare groene ruimte is, zijn vaak ook de wijken met de minste privétuinen³⁸. Aanzienlijke delen van de bevolking, voornamelijk in de grote stedelijke centra van het land, hebben geen groene ruimten en natuur 'in de buurt', en moeten zich

verplaatsen om daar toegang toe te hebben. Weeral zijn de mensen met de laagste socio-economische status hier de groep met de minste toegang tot groen³⁹.

Omdat de behoefte aan stilte en rust een universele behoefte is, zijn luwte-oases overal relevant, los van de bevolkingsgroepen die er wonen. Maar omdat ruimtegebruik ook socio-cultureel gebonden is, zal de invulling van een luwte-oase sterk verschillen van buurt tot buurt. Geef hierbij aandacht aan specifieke noden en verwachtingen van de lokale gemeenschap.

³⁶ [Je kan hierover meer informatie vinden in de visienota Groene Functionele Belevingsroutes.](#)

³⁷ Het Europees milieuagentschap publiceerde hier een rapport over.

³⁸ Beck, Olivier et al.(red.) (2012). Rapport over de staat van de natuur in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Brussel, Brussels Instituut voor Milieubeheer.

³⁹ Zie hiervoor onder meer het [rapport van de Wereldgezondheidsorganisatie rond milieugezondheidsongelijkheid in Europa](#) (2019).

Ze komen bij voorkeur tot stand door participatie met de buurt. Zo kan goed ingespeeld worden op de concrete verwachtingen, de vereiste kwaliteitscriteria en de gebruiken en beheersvormen die daarmee compatibel zijn. Een peter- of meterschap met buurtbewoners kan helpen om het lokale draagvlak te vergroten maar ook om de zorg en het onderhoud van de luwte-oase deels op zich te nemen.

*Beeld: Luwteplek in Vorselaar: een publiek toegankelijk
privaat initiatief (© Gilke Pée)*

*Beeld: Jan Breydelplein, onverwachte luwte in de
stationsomgeving van Sint-Niklaas (© Lien De Saegher)*

5 LAAT JE INSPIREREN EN GA AAN DE SLAG!

Luwte-oases vormen een schakel in een ruimer beleid rond groene en biodiverse openruimte en dragen bij aan het creëren van een gezonde en kwalitatieve leefomgeving. Ze kunnen dan ook ingepast worden in allerlei lopende initiatieven in de openruimte waarbij luwte, biodiversiteit, het creëren van een natuurlijke en kwalitatieve omgeving en gezondheid een belangrijke plaats innemen. We lichten hier nog een aantal specifieke initiatieven toe die de nadruk leggen op het aspect luwte.

5.1 Inspirerende voorbeelden voor een beleid rond luwte-oases

Een aantal lokale besturen gingen de afgelopen jaren al aan de slag met luwte, zonder het daarom altijd als expliciete ingang te benoemen. Deze lokale projecten vormen waardevolle bronnen waar we uit kunnen leren. We lichten er enkele uit:

- Het stadstuinfestival “Secret Gardens – Verborgen Stadsgroen” in de Kortrijkse binnenstad toonde aan dat (tijdelijke) tuinen belangrijk zijn voor de beleving en de leefomgevingskwaliteit van de stad⁴⁰.
- Op de virtuele Luwteatlas duiden de Mechelaars hun favoriete plekjes aan om tot rust te komen. Naast de vertrouwde parken en natuurgebieden komen ook minder voor de hand liggende plaatsen tot uiting⁴¹. Meer recent kregen de Mechelaars binnen het project “De Grond der Dingen” elk één vierkante meter om samen de toekomstige stad vorm te geven. Ook hier borrelden ideeën omtrent rustplekjes op.
- De stad Gent organiseerde een bevraging naar de ligging en beleving van de favoriete luwteplekken van de Gentenaars en de Gentbezoekers⁴². Dit om de bestaande rustpunten te behouden en te versterken, als onderdeel van het stedelijk geluidactieplan. Het gaf de stad een eerste idee van de algemene rustbeleving in Gent. De inventaris van de luwteplekken werd opgemaakt voor stadsintern gebruik. Het stilteplatform Genster organiseert stille wandelingen door de binnenstad, die op een discrete manier een blik werpen op de stille plekjes in Gent.
- Stad Antwerpen nam in het verleden al verschillende initiatieven rond luwteplekken. Zo stippelden ze een fietsroute uit langs stilteplekjes, verborgen parels en groene oases⁴³.

Daarnaast zijn er nog een aantal inspirerende initiatieven uit binnen- en buitenland

- Brussels geluidsactieplan Quiet.Brussels, Quiet.citylife: het creëren van akoestische comfortzones en stille zondes is opgenomen in het actieplan⁴⁴;
- Groene functionele belevingstrajecten⁴⁵: Groene Functionele Belevingstrajecten (of GFB-trajecten) leiden fietsers en wandelaars op een snelle, aangename en gezonde manier naar

⁴⁰ Meer info:

<http://www.kenniscentrumvlaamsesteden.be/kennisbank/documents/drk%20scg%20008%20catalogus%20web.pdf>

⁴¹ Meer info: <https://www.mechelen.be/luwteatlas-mechelen>

⁴² Meer info: <https://stad.gent/nl/groen-milieu/parken/gentenaars-vinden-rust-parken-en-langs-het-water>

⁴³ Meer info: <https://www.visitantwerpen.be/nl/ga-zelf-op-pad-in-en-rond-antwerpen/vind-rust-en-stilte-in-het-hart-van-een-grootstad>

⁴⁴ Meer info: <https://leefmilieu.brussels/themas/geluid/geluid-een-overzicht/quietbrussels-plan-actie-van-het-gewest>

⁴⁵ Meer info: <https://omgeving.vlaanderen.be/gfb-trajecten-in-uw-stad-of-gemeente>

school, het werk of het centrum. Ze zijn een mooi alternatief voor verplaatsingen langs drukke en onveilige autowegen.

- Provincie Utrecht onderzoekt stilte in stedelijk gebied⁴⁶;
- Stad Utrecht gaat actief aan de slag met ruimtelijke inrichting en geluidswaardering⁴⁷;
- Hush City Mobile Lab is een citizen science project waarbij burgers informatie over luwteplekken verzamelen en delen. De webpagina verzamelt ook een aantal publicaties rond het thema⁴⁸;
- Het Europese Life-project Q-side⁴⁹;
- In het cityhush-project is geëxperimenteerd met het verbeteren van de belevingswaarde. Door de plek in een gebied waar de meeste bezoekers komen, te verbeteren, verhoogt de appreciatie van de soundscape. Dit hoeft daarom niet de meest belaste plek te zijn⁵⁰;
- Greencity tool met voorbeelden van praktijken in verschillende steden⁵¹;
- In beeld brengen van geluidsniveaus in Mytilene (Griekenland)⁵²;
- Een initiatief om stille Engelse tuinen in kaart te brengen⁵³;
- Het Urban Sound Symposium wordt tweejaarlijks georganiseerd en brengt experts van over heel de wereld samen⁵⁴.

5.2 Aan de slag – hoe richt je een luwte-oase in?

We werken nog verder aan meer typevoorbeelden en concrete tips om met luwte aan de slag te gaan en luwte-oases in te richten. Toch zijn er al enkele uitgewerkte voorbeelden van hoe je met luwte aan de slag kan gaan. Ontdek ze hieronder:

- Kleine wildernissen⁵⁵: kleine wildernissen zijn stukjes grond waar niets mee gedaan wordt, minstens zo groot als een tennisveld maar kleiner dan 50 are, in (rand)stedelijk gebied die omgevormd worden tot aangename en leerrijke natuur die verbindend werkt. Natuur en Bos werkt hier samen met de gemeenten aan inheemse natuur dicht bij een school, kinderopvang, zorgcentrum, enz. zodat jongeren of mensen met een zorgnood optimaal dit stukje natuur kunnen beleven en het mee onderhouden. Er worden eetbare planten, bessenstruiken, notelaars, ... en zitelementen voorzien. Andere leuke elementen met een citizen science karakter zijn cameravallen, insectenhôtels, egelhuisjes, nestkastjes. Er zijn in Vlaanderen meerdere varianten op dit concept zoals Wonderwoudjes en Tiny Forest.
- Wachtkamers in de natuur⁵⁶: een wachtkamer in de natuur vangt patiënten of cliënten op die op doktersbezoek moeten in een zorgvoorziening; in de eerste wachtkamer in Vlaanderen heeft het Agentschap Natuur en Bos en het AZ Sint-Lucas samengewerkt om wandellussen met tijdindicatie

⁴⁶ Meer info: <https://www.provincie-utrecht.nl/actueel/nieuws/meer-waardering-voor-stilte-stedelijk-gebied>

⁴⁷ Meer info: <https://positivesound.org/aanpak/>

⁴⁸ Meer info: <http://www.opensourcesoundscapes.org/hush-city>

⁴⁹ Meer info: <http://www.qside.se/index.html>

⁵⁰ Meer info: http://www.cityhush.eu/downloads/280213/D050201_ACL_M36.pdf

⁵¹ Meer info: https://webgate.ec.europa.eu/greencitytool/resources/docs/best_practices/GPFS_QuietAreas_A01.pdf

⁵² Meer info: <https://pdfs.semanticscholar.org/b849/778799d92fc143853d2779d2b75ba7ac730c.pdf>

⁵³ Meer info: <https://silentspace.org.uk>

⁵⁴ Meer info: <https://urban-sound-symposium.org/>

⁵⁵ Meer info: <https://www.natuurenbos.be/kleine-wildernissen>

⁵⁶ Meer info: <https://www.natuurenbos.be/wachtkamers-de-natuur>

uit te werken in de Steenbrugse bosjes die naast het ziekenhuis zijn gelegen. In het ziekenhuis is info voorzien over de wandellusjes. De toegang van het ziekenhuis naar het bos is vergemakkelijkt. Patiënten en medewerkers kunnen er een wandeling maken. Therapeuten gebruiken het bos in hun therapie.

- Snoezelbossen⁵⁷: snoezelbosjes zijn plekjes in de natuur, vaak aanleunend bij een zorgvoorziening die bestemd zijn om mensen met een zorgnood rust te bieden. De kleuren, geuren en geluiden van de natuur laten hen snoezelen, een combinatie van snuffelen en doezelen, van ontdekken en tot rust komen.
- Natuurrijke⁵⁸ en natuurbegraafplaatsen⁵⁹: natuurrijke begraafplaatsen zijn begraafplaatsen waar (delen) verharding en kiezelvlaktes worden vervangen door een natuurlijke vegetatie. Er worden nieuwe bomen bij geplant en bloemenweides, hagen en houtkanten aangelegd. Natuurbegraafplekken zijn zones op natuurlocaties voor asverstrooiing of voor het begraven van biologisch afbreekbare urnen. De inrichting ervan kan enkel binnen openbare domeinen, in specifiek door lokale overheden aangeduide zones én met toestemming van het Agentschap voor Natuur en Bos. De natuur gaat op deze begraafplekken zijn vrije gang en de natuurlijkheid van de begraafplekken wordt maximaal gevrijwaard.
- Natuuroases⁶⁰: natuuroases zijn unieke verborgen plekjes in de natuur waar bezoekers uitgenodigd worden om met al hun zintuigen natuur te beleven en lichaam en geest tot rust te brengen. Ze zijn geïnspireerd op de oorspronkelijk Japanse praktijk van het bosbaden (Shinrin-yoku).
- Kwaliteitslabel Stiltegebied⁶¹: een kwaliteitslabel voor grotere, landelijke gebieden die voldoen aan een aantal kwaliteitscriteria op vlak van geluid. Een stiltegebied is een gebied met een goede akoestische kwaliteit. Dat zowel op vlak van geluidsniveau als op vlak van de geluiden die je hoort, voldoet aan een aantal criteria. Kwaliteitslabels worden uitgereikt aan grote landelijke gebieden en worden ingezet om aandacht te vragen voor geluidskwaliteit.

Beeld: Natuuroase Chartreuzenbos Holsbeek (Agentschap Natuur en Bos), labirint en boog (© Gert Verbruggen)

⁵⁷ Meer info: <https://www.natuurenbos.be/snoezelbossen>

⁵⁸ Meer info in de in de inspiratiegids van de provincie Vlaams-Brabant.

⁵⁹ Meer info: <https://www.natuurenbos.be/natuurbegraafplekken>

⁶⁰ Meer info: <https://www.natuurenbos.be/natuuroases>

⁶¹ Meer info: <https://omgeving.vlaanderen.be/stiltegebieden>